

Feminista kísérletek - avagy, mi is a helyzet
az asszonynevek körül Hévízgyörkön?

Mielőtt a névtani problémákkal foglalkoznék, hadd mutassam be néhány szóval a települést!

Hévízgyörk község Pest megyében, Budapesttől 50 km-re a volt gödöllői járásban található. A gödöllői dombvidéktől keletre, a Galga völgyében fekszik. Az őskortól a középkoron át máig emberlakta hely volt. Személynévanyagát az 1900 és 1990 közötti időszakban vizsgálom.

1900-ban lakóinak száma 1895 fő, amely 1980-ig fokozatosan növekszik, akkor 3078 fő. 1990-ben 2.875 lakója volt a falunak, ebből 1499 nő, közülük 1150 férjezett. A továbbiakban az ő névválasztásukkal, névviselésükkel foglalkozom.

Milyenek is voltak, hogyan éltek a hévízgyörki asszonyok 1900 és 1990 között?

A válaszadásban segítségünkre van egy - a Magyarország felfedezése sorozatban megjelent - szociográfia, Őrszigethy Erzsébet: Asszonyok férfisorban c. munkája. (Szépirodalmi, 1986.)

Századunk elején a falubeli férfiakat fő érdekük a városhoz kötötte, zömmel, ahogy a györkiek mondják: "beszkárdisták" voltak. Pályamesterként, főpályamesterként dolgoztak. Munkarendjük különbözött a falusiakétól, hetenként egyszer jártak haza, a hosszú távollétek kiszakították őket a családi termelőszervezetből. A gazdaságot a feleségek - az asszonygazdák - vették birtokukba. Fő bevételi forrásuk a kertészkedés és a piacozás volt. Sokan hátikosárral, gyalogosan jártak a környéken lévő két nagyobb településre, Aszódra és Gödöllőre.

A 30-as években megélénkült a piacozókedv, amikor a falu férfiemberei a Beszkárt után a MÁV-hoz szegődtek. Így általuk olcsó jegyhez, egyúttal fuvarhoz jutott a család. A hátikosaras, bőszenyész hévízgyörki asszonyok megjelentek a fővárosi piacokon. Legtöbben a Keleti pályaudvar környékén, a Garayn, a Telekin, a Halleron árultak.

Századunk második harmadára többségre jutottak a faluban a va-
utassegítséggel megerősödő asszonygazdaságok, termelési módjuk
és munkaszervezetük az egész falura jellemző lett.
Észrevétlenül, de megnőtt és megváltozott az asszonyok szerepe
is, mivel ők ismerték a kertészkedés, zöldségtermesztés és a pi-
acozás fortélyait, ezért egy-egy családon belül kezükbe került
a termelés irányítása és szervezése is.

A tsz szervezése, megalakítása (amely egy rövid, virágzó i-
dőszakot leszámítva sikertelen) újabb férficsapatokat indított
városi munkára. Változatlanul kedvelt és népszerű munkahely a
MÁV, esetleg a tűzoltóság, így marad szabadidő a besegítésre a
ház körüli munkákba.

A 70-es évek közepétől újabb változás kezdődik, a falubeli
asszonyok legtöbbször a fővárosba jár takarítani. Különbusz hoz-
za - viszi őket egy-egy vállalatához, intézményhez délutánra,
estére. Emellett tovább virágozhatnak a családok megélhetését,
jólétét biztosító asszonygazdaságok. Van azon a területen is
változtatás: fölállítják az első főlíasátrakat, hogy a piacon
már primőr portékákkal jelentkezhessejenek.

Mi a következménye az asszonygazdaságoknak? Matriarchátus?
Nőuralom?

Tettenérhetők-e ennek - a faluban általános, de mégsem minden-
napi - női szerepnek a nyomain a névviselésben, a névkultúrában
vagy a névtan valamely területén?

A század elejéről nincsenek megbízható adataink a névvise-
lésről. A hivatalos iratokat a hivatali előljárók töltötték ki,
a kor szokásainak, szabályainak megfelelően. Magánlevelek, üz-
leti vagy hivatali iratok készítése nem volt jellemző erre a
községre. Hogy valami biztos támpontunk legyen, máshol kell kö-
rülnéznünk! Pl.: a születési anyakönyvekben, ahol a bejelentő
gyakran a nagyanya.

Az ő hivatalos megnevezését az anyakönyvvezető jegyezte be
a megfelelő rubrikákba, de emellett a saját kezű aláírása is
szerepelt.

1900-tól tüzetesen vizsgálva ezeket az adatokat, két nagy cso-
portot különíthetünk el. Az egyik, ahol az aláírás a férj csa-
ládneve és a feleség keresztnéve (legtöbbször becézett formá-

ban), a másik a leánykori név használata.

Lássunk erre példát!

1901-ben Spisák Mária születésekor a hivatalos adatok szerint a bejelentő a nagyanya "özvegy Spisák Györgyné Bobál Julianna". Ezzel szemben az aláírás: Spisák Julie, tehát a férj családneve és a feleség becézett keresztnéve. A fent megnevezett nagymama bizonyára ezt használta és ezt tartotta hivatalosnak is. 1906-ban Pintér János születésekor a bejelentő hivatalosan az anyai nagyanya "özvegy Bányánszky Pálné született Mrkva Erzsébet", akinek aláírása: Mrkva Ūrsei, tehát hivatalosan is a leánykori nevét használta. Mindkét névtípusra körülbelül azonos számú példát találunk a század eleji hévízgyörki anyakönyvekben.

Lássuk, hogyan alakulnak az asszonynevek Hévízgyörkön az 1990-es személyi nyilvántartólapok alapján!

Előtte fel kell idéznünk, hogy a családjogi törvény 1974-es módosítása óta a nők férjhezmenetelük után négyféleképpen viselhetik a nevüket (ezt a négy változatot látjuk a táblázaton hévízgyörki példával illusztrálva):

- a) a férj családneve + keresztnéve -né toldással
- b) csak a leánykori név
- c) a férj családneve -né toldalékkal és a leánykori család és keresztnév
- d) a férj családneve és a leánykori keresztnév

A római számmal jelzett korszakok azt mutatják, hogy az 1990-es nyilvántartásban szereplő asszonyok melyik időszakban születtek.

Az I. és a II. periódusban születettek valamennyien férjük család és keresztnévét viselik -né toldással. Ez érthető is, hiszen hivatalosan legfeljebb arra lett volna még lehetőségük, hogy lánykori nevüket megőrizték.

A III. periódusban születettek körében már megoszlik a névváltoztatás. Legtöbbször itt is az a) változatot viselik, de találunk példát a másik 3 névtípusra is. 7,7 % (legtöbbször középfokú, esetleg felsőfokú végzettséggel rendelkeznek) választotta a c) típust. Kettő (0,54 %) a nyelvművelők által idegenesnek és a

legkevésbé ajánlottak tartott d) típust (egyikük külföldi állampolgárként került a faluba, tehát érthető, hogy házasságkötése után hazája szokásainak megfelelően viseli a nevét; másikkuk felsőfokú végzettséggel rendelkezik). És egy személy (jómagam) döntött úgy, hogy minden változtatás, betoldás nélkül használja továbbra is a lánykori nevét. (Így azután kényes és kínos történetek tucatjával bizonyíthatja, hogy az asszonynevek eltörlése bár igen kíváncsi gondolat, ma még utópia.

A IV. korszakban születettek között feltűnően megváltoztak az arányok! Az a) névtípust nem egészen 60 % választotta, még a c) típus képviselőinek száma majdnem 40 %-ra ugrott! A b) változatra nem volt példa, a d) típust egy felsőfokú végzettségű nő választotta.

A b) táblázat a hévizgyörki házassági anyakönyvi adatokat részletezi a választott névtípusoknak megfelelően, 1974-től, tehát a férjzett nők névviselését szabályozó ill. bővítő törvény megjelenésétől.

1977-ben kezdődik az "úttörés", egy személy dönt az eddig általános a) névtípus helyett a c) mellett. Ezután kisebb-nagyobb megtorpanásokkal ugyan, de egyre kedveltebb lett ez a forma. Olyannyira, hogy 1990-re a legnépszerűbbé válik, az ebben az évben házasságot kötött nőknek éppen a fele választja.

1987-ben találjuk az első példát a d) típusra. A %-ok mind a három érintett évben 1-1 főt takarnak, akik vagy külföldi állampolgárok, vagy nem mindennapi hivatást vállaló nők (egyikük például teológiát végzett, lelkész).

Táblázatunkból kitűnik az is, hogy a b) formát senki sem választotta. Így nemcsak az életükön, de a nevükön is nagyot változtattak az 1974 és 1990 között hévizgyörkön házasságot kötött asszonyok.

J. Soltész Katalin a IV. Névtudományi Konferencián 1986-ban (5 évvel ezelőtt!) felmérések helyett csupán a tapasztalatra hagyatkozhatott, amikor az asszonynevek különböző típusainak terjedését emlegette (v.ö. J. Soltész Katalin: Névkutatás és névkultúra. in: Névtudomány és művelődéstörténet. Szerk.: Balogh Lajos és Ürdög Ferenc. Bp. 1989. 14.).

Sajnos én sem tudom mihez viszonyítani ezeket az adatokat, mert

ilyen jellegű vizsgálatra a névtani szakirodalomban nem bukkan-
tam, sőt a KSH kiadványaiban sem találtam olyan adatokat, ame-
lyek módot nyújthatnának az összehasonlításra.

Így azután nem tudom megállapítani, hogy a hévizgyörki asszo-
nyok névválasztásában az utóbbi években megmutatkozó erőteljes
változás összefüggésbe hozható-e a falura jellemző - az előadás
elején felvázolt - női szereppel. Azaz nem tudom, hogy a c) név-
típus gyors terjedésével (amely lehetőséget nyújt a teljes le-
ánykori név megőrzésére, azt csupán egy új -né toldalékkal el-
látott névelemmel bővítve) az általánosanál jóval nagyobb mérték-
ben vállalják-e személyiségük és személyük megőrkítését, megőr-
zését férjhez menetelük után is a hévizgyörki asszonyok.

Lehet, hogy ezek a számok nem kiugróak, és egy országosan jel-
lemző tendenciáról van szó, amelyet a hévizgyörki asszonyok sa-
jatos helyzete esetleg csak felerősít.

Lehet az is, hogy alig, vagy meg sem közelítik adataim az átlá-
got. Ismerve a falu szigorú szokásait, konzervatív erkölcsét,
lehet, hogy körükre sokkal inkább a hagyományos névviselés a
jellemző.

Ezeket a feltételezéseket csak újabb adatokkal, más kutatók se-
gítségével tudom majd megerősíteni vagy megcáfolni.

Amit azonban biztosan tudok: a hivatalos névrendszeren kívül,
a népi névrendszerben nyilvánul meg nagyon sokoldalúan és na-
gyon gazdagon a hévizgyörki asszonyok évszázados sorsa.

De - Tisztelt Uraim! Tisztelt Elnök Úr! Tisztelt Tanácskozás!
- ez már egy másik előadás története.

Fercsik Erzsébet

Fercsik Erzsébet

Feminista kísérletek - avagy: mi is a helyzet az
asszonynevek körül Hévizgyörkön?

a, Az 1990. évi személyi nyilvántartó lapok adatai

szül. idő	a,	b,	c,	d,
	Aszódi Gáborné Kovács Julianna	Kovács Julianna	Aszódiné Kovács Julianna	Aszódi Julian- na
I. 1900-20	100	-	-	-
II. 1921-45	100	-	-	-
III. 1946-65	91,42	0,26	7,77	0,54
IV. 1966-90	59,09	-	39,40	1,51

b, Házassági anyakönyvi adatok

a házasságkötés éve	név típus			
	a,	b,	c,	d,
1974.	100	-	-	-
1975.	100	-	-	-
1976.	100	-	-	-
1977.	95,24	-	4,76	-
1978.	89,47	-	10,52	-
1979.	85,71	-	14,29	-
1980.	100	-	-	-
1981.	100	-	-	-
1982.	69,23	-	30,77	-
1983.	88,00	-	12,00	-
1984.	89,29	-	10,71	-
1985.	81,49	-	18,51	-
1986.	82,35	-	17,65	-
1987.	71,42	-	23,81	4,76
1988.	68,00	-	28,00	4,00
1989.	66,66	-	33,33	-
1990.	45,00	-	50,00	5,00

Fercsik Erzsébet

Feminista kísérletek - avagy: mi is a helyzet az
esszonynevek körül Hévizgyörkön?

a, Az 1990. évi személyi nyilvántartó lapok adatai *

születési idő	név t í p u s			
	a,	b,	c,	d,
	Aszódi Gáborné Kovács Julianna	Kovács Julianna	Aszódiné Kovács Julianna	Aszódi Julian- na
I. 1900-20	100	-	-	-
II. 1921-45	100	-	-	-
III. 1946-65	91,42	0,26	7,77	0,54
IV. 1966-90	59,09	-	39,40	1,51

b, Házassági anyakönyvi adatok *

a házasságkötés éve	n é v t í p u s			
	a,	b,	c,	d,
1974.	100	-	-	-
1975.	100	-	-	-
1976.	100	-	-	-
1977.	95,24	-	4,76	-
1978.	89,47	-	10,52	-
1979.	85,71	-	14,29	-
1980.	100	-	-	-
1981.	100	-	-	-
1982.	69,23	-	30,77	-
1983.	88,00	-	12,00	-
1984.	89,29	-	10,71	-
1985.	81,49	-	18,51	-
1986.	82,35	-	17,65	-
1987.	71,42	-	23,81	4,76
1988.	68,00	-	28,00	4,00
1989.	66,66	-	33,33	-
1990.	45,00	-	50,00	5,00

* az adatok %-ban értendők